

عرض مرتضیٰ علی از خط
نه همین لفظ بود و حرف و لغت
بل اصول صفا و خوبی بود
زان اشارت به حسن خط فرمود



□ پیدائی خط و تکامل آن

□ طاهره فراست



از پیدایش خط حدود شش هزار سال می گذرد قبل از تشکیل سلسله ماد، آشوریها به ایران هجوم آوردند و آثار تمدن قوم آشور در میان ایرانیان نیز رخنه کرد، از آنجمله خط را که خود از سومریها گرفته بودند به ایرانیان آموختند این خط نوعی خط میخی بود که قدمت آن به حدود چهار هزار سال پیش از میلاد مسیح میرسد. سومریها بوجود آورنده این خط بودند. اکدیها در آن تغییراتی داده اساس خطوط میخی قبایل دیگری را پی ریزی کردند. وقتی خط میخی از سرزمین آشور و بابل به

ایران آمد ایرانی‌ها بر طبق سنت خویش در آن دخل و تصرف کرده و آنرا بصورت خط الفبائی ایرانی که امروز نیز در کتیبه‌های برجای مانده و از آن زمان می‌توان دید درآوردند. ایرانیان خط میخی را که اقوام دیگری با چند هزار علامت می‌نوشتند ساده کرده و آنرا با ۴۲ علامت برای نوشتن بکار می‌بردند خط میخی ایرانی از خطوط ملل دیگر کامل‌تر، ساده‌تر و زیباتر بود. خط میخی کم‌کم منسوخ شد و اشکانیان آنرا به خط پهلوی تبدیل کردند این خط از ۱۸ تا ۲۵ حرف تشکیل و مانند خط میخی از راست به چپ نوشته می‌شد و تنها اشکال آن نداشتن حروف صدادار بود. از خط سومری‌ها که سامی نژاد بودند خط سریانی و از خط کوفی بوجود آمد. از قرن دوازدهم تا پانزدهم میلادی خط کوفی پدید آمد و بمنزله مادر خطوط مشرق زمین بشمار میرود و بعدها از کوفی، نسخ نستعلیق، ثلث، ریحان، تعلیق، رقاع بوجود آمد. خط ایرانی قریت به هزارسال است که وسیله هنر نمایی - خوشنویسان می‌باشد و پیوسته هنرمندان در تکمیل و توسعه آن کوشیده‌اند خطوط ایرانی حدود هفت قرن سیر تکاملی پیموده و در قرن دهم و یازدهم بخصوص زمان میرعماد بعد اعلای ترقی، زیبایی و کمال خود رسیده ولی پس از آن بتدریج سیر نزولی نموده تا آنجا که در سنوات اخیر تقریباً راه زوال پیموده است و امروزه اگر امیدواری بچندین معدود از خوشنویسان حاضر نبود بکلی از آینده امید بخش این هنر ظریف مایوس بودیم البته قلم‌های خودنویس و خود کار و نیز ماشین تحریر در زوال این هنر سهم بسزائی داشته‌اند. اما با پیروی از راهی که نیاکان ما رفته‌اند می‌توان تا احدی جلوی نزول این هنر را گرفت. از آنجا که خط یک پدیده اجتماعی است و با تغییر و یا تکامل پدیده‌ها خط نیز تحول می‌یابد و تحول آن نیاز به زمان دارد. میرعماد که هنر خوشنویسی را بکمال رساند حدود سیصدسال خوشنویسان را به مطالعه و تحقیق خط و شیوه خود مشغول ساخت و پس از او میرزا محمد رضا گلپهر حدود صد سال گذشته تغییر و تحول مهمی در سبک خوشنویسی پدید آورد که دارای شیوه‌ای تازه بود. در حال حاضر خط به اوج خویش رسیده و از پنجاه سال اخیر خوشنویسان خط فارسی را به اوج شکوفائی خود رسانده‌اند و اگر از معدود کسانی که بدعت‌هایی

در خط گذاشته و با بکار گرفتن رنگ و نقش تلفیقی بصورت (نقاشی - خط) بوجود آورده و بدان جنبه تفننی داده‌اند. که از آن جمله‌اند زنده‌رودی، فرامرز بیل‌آرام، جلیل‌رسولی، رضامافی، بگذریم استادان کنونی پیرو مکتب کلهر اصالت هنری خود را حفظ نموده و از آراستن و پیراستن و رنگ و نیرنگهای بظاهر هنرمندانه خود داری نموده‌اند. متأسفانه توجه برخی از کسانی که زیبایی چشمنوازی ظاهری را بر اصالت اصیل خط ترجیح داده‌اند موجب شد که این هنر ظریف و زیبا در چند سال اخیر در خدمت تجارز درآید کسانی که شیوه نقاشیخط را نوعی تکامل و یا نوآفرینی و ابداع می‌پندارند، بدیهیست نسبت به نیاز جامعه چندان توجهی نداشته و چنانکه اشاره شد بدعتی نابجا گذارده‌اند که بیگمان در برابر اصالت و دیر پای هنر اصیل تاب مقابله و مقاومت نخواهد داشت. نقاشی مکمل خط است و این دو بکمک هم می‌آیند تا خط را رساتر و گویاتر سازند و اگر نقاشی بی‌جهت موجب اوهام و ابهام خط گردد. نوعی انحراف و خیانت به جامعه هنر و مردم است رسالت خط در این است که رساننده خواستهای مردم باشد امید است که هنرمندان با استعدادهای خلاق خویش با توشه‌ای از تجربه‌های گذشتگان نوید دهنده آینده‌ای پر امید برای هنرجویان نوپای حال و آینده کشور باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی